

PSIXOTROP TA’SIRGA EGA BO’LGAN PREPARATLAR BILAN ZAXARLANISH

**MUTALIPOV AZIZBEK ABDULLAJON O’G’LI¹
EGAMBERDIYEVA NULIFARXON²**

**¹ADU ODAM FIZIOLOGIYASI VA HAYOT FAOLIYATI XAVFSIZLIGI
O’QITUVCHISI
O’QITUVCHISI**

**²ADU “TABIIY FANLAR FAKULTETI” BIOLOGIYA YO’NALISHI
308-GURUH TALABASI**

Annotatsiya: Mazkur maqolada hozirgi kunda insonlar o’rtasidagi psixotrop moddalarni iste’mol qilish oqibatida ularga doimiy o’rganib qolish. Doimiy tarzda iste’mol qilish oqibatida turli kasalliklarni ortib olish haqidagi ma’lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: psixotrop moddalar, barbituratlar, tritsiklik antidepressantlar (amitriptilin), rezorbtsiya, koma holati, alkogol, nerv tizimi, gastrit, atsetaldegid.

Abstract: This article deals with the constant addiction to psychotropic substances among people today. Information about the development of various diseases due to regular consumption is given.

Key words: psychotropic substances, barbiturates, tricyclic antidepressants (amitriptyline), resorption, coma, alcohol, nervous system, gastritis, acetaldehyde.

Аннотация: В данной статье рассматривается проблема постоянного пристрастия современного человека к психотропным веществам. Приведены сведения о развитии различных заболеваний вследствие регулярного употребления.

Ключевые слова: психотропные вещества, барбитураты, трициклические антидепрессанты (амитриптилин), резорбция, кома, алкоголь, нервная система, гастрит, ацетальдегид.

KIRISH. Hozirgi kunda tibbiyotda dori vositalarining keng ko’lamda ishlatilishi oqibatida o’tkir zaharlanish holatlari tez-tez kuzatilmoqda. Ayniqsa inson o’z-o’zini davolash maqsadida psixotrop pereporatlarini ishtalish ularda maishiy kimyoviy kasalliklarni orttirishga sabab bo’lmoqda

MUHOQAMA VA TAHLIL. Hozirgi kunda tibbiyotda dori vositalarining keng ko’lamda ishlatilishi oqibatida o’tkir zaharlanish holatlari tez-tez uchramoqda. Ayniqsa o’z-o’zini davolash maqsadida psixotrop preparatlarini ishlatilishi maishiy «kimyo» kasalligiga sababchi bo’lmoqda.

Oxirgi yillarda barbituratlar, tritsiklik antidepressantlar (amitriptilin), narkotiklar bilan o’tkir va surunkali zaharlanish holatlar ko’paymoqda. O’z-o’zini davolash, o’z-o’zini o’ldirish maqsadida ishlatilgan bu preparatlar xorij mamlakatlarida barcha maishiy zaharlanishlarning $\frac{3}{4}$ qismini tashkil qiladi.

Barbituratlar bilan o’tkir zaharlanish birinchi marta Germaniyada, ular klinik amaliyotga kiritilganidan so’ng XX asr boshlarida qayd qilina boshlandi.

Barbituratlar - oq yoki sariq kristallar bo’lib, suvda oz eriydi, yog`da esa yaxshi eriydi. Barbituratlarning natriyli tuzi esa aksincha.

Barbituratlar oshqozon-ichak yo’lida passiv diffuz yo’li bilan so’riladi, alkogol ishtirokida esa yana tezlashadi.

Plazmada barbitalni eng yuqori konsentratsiyasi 4-8 soatdan so’ng, fenobarbitalniki esa 12-18 soatdan so’ng yuzaga chiqadi. Koma holatida ichak peristaltikasi susayganligi sababli oshqozonda bir necha kungacha qolib ketishi mumkin. Barbituratlar bilan zaharlangandagi tabiiy detoksikasiya jarayonlariga kiradi:

1. Preparatni organizmda yog’ga eruvchanligiga qarab teng taqsimlanishi va oqsillar bilan bog’lanishi.
2. Jigardagi metabolitik o’zgarishlar natijasida faol va nofaol moddalarga aylanishi.
3. Preparatlarning metabolitlari bilan siydik orqali ajralishi.
4. Preparatlarga o’tkir va surunkali tolerantlikning (o’rganib qolish) rivojlanishi.

Barbituratlar plazma oqsillari bilan qanchalik kam bog’lansa, shuncha ko’proq miqdorda siydik bilan ajraladi.

Barbituratlarni organizmga qayta tushishi tolerantlikka sababchi bo’ladi, chunki jigarning mikrosomal fermentlari faolligiga bog’liq bo’ladi. Barbituratlarning o’limga olib boradigan miqdori induvidial bo’lib, MNS sezgiriligiga bog’liq. Odamda o’limga olib keladigan miqdori 10ta terapevtik miqdor yoki ularning aralashmasi xisoblanadi. (fenobarbital 2gr., etaminal natriy – 1gr.).

Har qanday psixotrop vositalaridan zaharlanish bir qancha klinik bosqichlardan iborat bo’ladi:

- I. Bosqich - uyqu bosqichi
- II. Bosqich – yuzaki koma
- III. Bosqich - chuqur koma
- IV. Bosqich - qo’zg’alish

Psixotrop vositalar bilan zaharlanganda reanimatsion va simptomatik davo usullarini qo’llash, bemor ahvolining og’irligiga qarab organizmni faol ravishda zaharlangan preparatlardan holi qilish usullaridan foydalanish zarur. Surunkali zaharlanishda esa zaharli preparatlarning organizmga tushishini to’xtatish, vitaminlar bilan davolash (B1, B6 va B12 vitaminlari bilan), psixoterapiya usulini qo’llash.

Organizmga vena orqali glyukoza – tuz eritmalarini B1, B6 vitaminlari bilan yuborish, gemosorbtsiya, neyroleptiklar (galoperidol) yaxshi samara beradi.

Alkogol va uning surrogatlari bilan zaharlanish. Alkogol bilan o’tkir zaharlanish odatda tarkibida 12% yuqori etil spirti bo’lgan ichimlik yoki etil spirti qabul qilinganda kuzatiladi. O’lim bilan tugovchi zaharlanish holatlarining 60% alkogol bilan zaharlanishga to’g’ri keladi. Etanol toksikokinetikasida taqsimlanishning 2 bosqichi farq qilinadi: Rezorbtsiya - so’rilish va eliminatsiya - ajralish.

Birinchi bosqichda a’zo va to’qimalarning etanol bilan to’lishi, uning biotransformatsiyasi ajralishiga qaraganda tezroq boradi, buning natijasida qondagi etil spirti miqdori oshadi. Etanol to’qima membranasidan oson o’tib, oshqozonda (20%) va ichakda (80%) tezda so’riladi. Tahminan 1,5 soatdan so’ng qondagi miqdori maksimal darajaga etadi. Qon va to’qimalardagi etanol konsentratsiyasi qon yaxshi ta’minlanadigan a’zolar (miya, jigar, buyrak) dagi spirt konsentratsiyasi bir necha daqiqa davomida muvozanatlashadi. 30% gacha etil spirti bo’lgan ichimliklar juda tez so’riladi. Oshqozondagi ozuqa massalari alkogolning so’rilishini sekinlashtiradi, chunki adsorbtsiyaga uchraydi. Och qoringa ichilganda, oshqozon kasallari bo’lgan bemorlarda (gastrit, oshqozon yarasi) rezorbtsiya tezligi yuqori bo’ladi. Organizmga tushgan etanolning 90% jigarda alkogoldehidrogenaza fermenti ishtirokida quyidagi sxema bo’yicha oksidlanadi: etanol – atsetaldehid – sirka

kislotasi – karbonad anhidrid va suv. 1-2% etanol esa oddiy holatlarda barcha to’qimalarda (mushak va boshqalar) bo’ladigan katalaza fermenti ta’sirida atsetaldegidgacha oksidlanadi. Alkogolning 10% esa o’zgaragan holda o’pka va siydik orqali 7-12 soat ichida tashqari chiqariladi. Bu holat sud-tibbiyot mTBitsinasida va tashhis qo’yishda katta ahamiyatga ega. Etanol markaziy nerv tizimining tormozlanish jarayonini susaytiruvchi narkotik xususiyatga ega bo’lib, psixotrop ta’sir ko’rsatadi. Og’ir zaharlanish hollarida esa miya hujayralari metabolizmining o’zgarishi, mTBiator tizimi funksiyasini buzilishi, kislorod almashinuvining pasayishi tufayli qo’zg’alish jarayoni ham kamayadi.

Etanolning narkotik ta’siri rezorbtsiya tezligiga (alkogol kontsentratsiyasi qanchalik tez o’ssa, narkotik ta’siri shunchalik yuqori bo’ladi), intoksikatsiya bosqichiga (qonda etanol kontsentratsiyasi bir xil bo’lganda, rezorbtsiya bosqichida narkotik effekt elimenatsiya bosqichiga qaraganda yuqori bo’ladi), alkogolga o’rganib qolishga (tolerantlikka) bog’liq bo’ladi.

Etil spirtining o’limga olib keladigan bir martalik miqdori 4-12gr/kg (o’rtacha 300ml 96% etanol-tolerantlik bo’lmaganda) ni tashkil qiladi. Alkogol komasi qonda etanol kontsentratsiyasi 3g/l, o’lim kontsentratsiyasi esa 5-6g/l.bo’lganda yuzaga chiqadi. Alkogol surrogatlari etil spirti asosida tayyorlangan, turli qo’shimchali ichimliklarga va etil spirti bo’lmagan, bir yoki ko’p atomli spirtlarga bo’linadi.

Birinchi guruhga gidroliz va sulfitli spirtlar (yog’ochdan olingan gidrolizli spirt), denaturat (tarkibida ozgina metil spirt iva aldegidlar bo’lgan texnik spirt), odekolon va losonlar (60%gacha etil spirti va efir moylari bo’lgan) va boshqalar kiradi. Yuqoridagi moddalar ichilganda alkogol bilan zaharlanishga o’xshash alomatlar kuzatiladi.

XULOSA. Hozirgi kunda psixotrop moddalar bilan zaxarlanish yoshlarimiz orasida juda yuqori darajani tashkil etmoqda. Psixotrop moddalar iste’mol qilishning asosiy sababi o’z tashvishlarini ma’lum muddat vaqtga unutish ammo bu ahvol insonni tobora o’z domiga tortadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.Azizova S.S. Farmakologiya.-Toshkent, Ibn Sino nomidagi nashriyot.1994 yil.
- 2.Lujnikov E.A. Klinicheskaya toksikologiya. M., «Meditsina», 1982 yil, 368-bet.
- 3.Mamatov I.I. Harbiy toksikologiya va tibbiy muhofazasi bosqichlari.Toshkent 1997 yil. Ibn Sino nashriyoti.